

Araştırma Makalesi / Research Article

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİNDE GÜÇLÜ BİR KADIN: HÜDAVEND HATUN

Cahit ÇELİK*

ÖZ

1243 yılındaki Köseadağ Meydan Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu işgal eden Moğollar, daha sonraki dönemlerde kendilerine bağlı yönetimler oluşturdular. Anadolu Selçuklu Sultanları Moğollara bağlı bir şekilde tahtta bulundular. 1256 yılında Moğol İmparatorluğu'nun dört parçaya ayrılması ve Anadolu'nun Cengiz Han'ın torunu Hülagü Han'ın başında olduğu İlhanlılar'da kalmasından sonra da bu sefer Anadolu Selçuklu Devleti İlhanlılar'a bağlandı. IV. Kılıç Arslan'ın kızı Hüdavend Hatun, İlhanlı Hükümdarı Abaka Han'ın emriyle oğlu Argun Han ile 1276 yılında evlendirildi. 16 yıla yakın Argun Han ile evli olarak İlhanlı Devleti'nin başkenti Tebriz'de yaşayan Hüdavend Hatun, Argun Han'ın 1291 yılında ölmesinden sonra Anadolu'ya gelerek Niğde'de valilik/meliklik yapmıştır. Hüdavend Hatun, Türk İslam tarihinde önemli bir kadın yönetici olup o dönemde Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin oğlu Sultan Veled'in övgüsüne mazhar olmuştur. Hüdavend Hatun'un 1312-1313 yılları arasında kendi adına inşa ettirdiği türbe, mimari özellikleri ile Türk mezar mimarisinin eşsiz örneklerinden biridir. Türbenin yapımında zengin bezeme çeşitleri, kıvrımlı dallar arasına saklanmış figürler kullanılmıştır. Hüdavend Hatun Türbesi, Şamanizm, Budizm ve İslam motifleriyle bezenen eşsiz taş işçiliğiyle Moğol ve İslam sanatının harmanlanmış bir şaheseridir. Bu çalışmada, Anadolu Selçuklu Sultanı IV. Kılıç Arslan'ın kızı Hüdavend Hatun'un tarihi kimliği irdelenmekte, hayatta iken yaptırdığı türbenin mimari özellikleri ile bezemelerdeki figürlerin anlamları aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hüdavend Hatun, Hüdavend Hatun Türbesi, İlhanlılar, Niğde, Anadolu Selçuklu Devleti

*Dr, Niğde Valisi, cahitcelik@gmail.com, ORCID: 0009-0006-6899-9924

A POWERFUL WOMAN DURING ANATOLIAN SELJUK STATE: HUDAVEND HATUN

ABSTRACT

After the battle of Kosedag in 1243, the Mongols occupied Anatolia and afterwards Mongols created dependent administrations. Anatolian Seljuk Sultans were on the throne but they were totally abided by the orders of Mongols. In 1256, after the Mongol Empire was divided into four parts, Anatolia remained under the Ilkhanids led by Genghis Khan's grandson Hulagu Khan and Anatolian Seljuk State became under the control of Ilkhanids. By order of the Ilkhanid ruler Abaka Khan, Hudavend Hatun, the daughter of IV.Kılıç Arslan, married to Abaka's son Argun Khan in 1276. The aim of this study is to investigate the life of Hudavend Hatun and the Tomb she had built for herself. Hudavend Hatun, staying married to Argun Khan for 16 years, lived in Tabriz, the capital of the Ilkhanid State. Hudavend Hatun came to Anatolia after Argun Khan's death in 1291 and served as governor in Nigde. Hudavend Hatun is the first female ruler in Türkiye Islamic history and a ruler who was praised by Sultan Veled, the son of Mevlana Celâleddin Rumi. The tomb, which Hudavend Hatun had built in her name between 1312-1313 is one of the unique examples of Türkiye tomb architecture with its architectural features. The tomb is a masterpiece of Mongolian and Islamic art blended with the rich decoration types used in the construction of the tomb. The figures hidden among the curved branches, and the stonework adorned with Shamanism, Buddhism and Islamic motifs are unique. In this study, the historical identity of Hudavend Hatun, the daughter of the IV. Kılıç Arslan, is examined. Also, this study tries to clarify the architectural features of the mausoleum and the meanings of the figures in the decorations.

Keywords: Hudavend Hatun, Hudavend Hatun Tomb, Ilkhanids, Nigde, Anatolian Seljuk State

GİRİŞ

Selçuklu devletleri arasında en uzun ömürlü olan Anadolu Selçuklu Devleti Süleyman Şah tarafından İbn Bibi'ye göre 1074 yılında (1996a:12), Osman Turan'a göre ise 1075 yılında kuruldu (1999:48). Süleyman Şah Konya'yı başkent yaparak, hâkimiyeti altında bulunan topraklarda yaşayanların inançlarına saygı gösterdi. Aynı zamanda Bizans İmparatorluğu içindeki taht mücadelelerinde etkili olarak ve bundan yararlanarak çok kısa sürede topraklarının sınırını 1080 yılında Marmara ve Ege denizlerinin sınırlarına kadar genişletti. Anadolu Selçuklu Devleti, Sultan I. Alaaddin Keykubad (1219-1237) döneminde ciddi bir gelişme göstermiş, her açıdan en parlak dönemini yaşamıştır (İbn Bibi, 1996a: 16). Alaaddin Keykubad zehirlenerek 45 yaşında öldüğünde yerine oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev geçmiştir (İbn Bibi, 1996b: 12). II. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta geçtikten sonra Diyarbakır'ın da alınmasıyla Anadolu Selçuklu Devleti en geniş sınırlarına ulaştı. Fakat bu arada başlayan Baba İshak isyanı Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücünü zayıflattı. Bundan kısa bir süre sonra Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu Anadolu içlerine girerek 1242-1243 yılında önce Erzurum'u ele geçirdi akabinde 1243 yılında yapılan Köseadağ Savaşı'nda da Anadolu Selçuklu ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Daha sonra Sivas ve Kayseri'yi ele geçiren Moğollar ile yapılan barış anlaşmasına göre artık Anadolu Selçuklu Devleti Moğolların hakimiyeti altına girdi (İbn Bibi, 1996b:13).

Köseadağ Savaşından sonra Moğollar istedikleri sultanları tahta çıkarmışlar, bazen de karışıklık çıkararak ülkeyi daha rahat bir şekilde yönetmeye çalışmışlardır (Alpaydın, 2022: 8). Hülagü Han öldükten sonra yerine geçen oğlu Abaka Han hem Anadolu üzerindeki hâkimiyetini perçinlemek hem de Anadolu halkı ile bir bağ kurmak için IV. Kılıç Arslan'ın kızı Hüdavend Hatun'u oğlu Argun Han ile evlendirmek istemiş, Anadolu halkı ve o dönemdeki Anadolu Selçuklu Devletinin yöneticileri çok istemeseler de bu evliliğe razı olmuştur (Alpaydın, 2022). Anadolu Selçuklu Devletinin tarihini çok önemli bir şekilde etkileyen Moğol istilası diğer taraftan ciddi bir göç hareketine sebebiyet vermiş, Anadolu'nun batı kısımlarının da demografik açıdan değişmesine, Türkleşmesine kapıları aralamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti tarihinin anlatıldığı dört tane temel kaynak vardır. Bu eserler; İbn Bibi tarafından yazılmış "El-Evamirül-Ala-iyye fil Umuril Ala'iyye", Kerimuddin Mahmud Aksarayi tarafından yazılmış "Müsamertül Ahbar", Niğdeli Kadı Ahmed'in

“El-Veledü’ş-Şefik ve’l-Hâfidü’l-Halîk” ve yazarı bilinmeyen anonim olan “Tarih-i Al-i Selçuk” isimli eserlerdir (Köprülü, 1943).

Bu çalışmada, öncelikle Anadolu Selçuklu Devleti ile ilgili yukarıda belirtilen kaynak eserler başta olmak üzere daha sonraki dönemlerde de Anadolu Selçuklu Devleti’nin tarihi ile ilgili yazılan eserlerde Anadolu Selçuklu Hükümdarı IV. Rükneddin Kılıç Arslan’ın kızı Hüdavend Hatun’un Argun Han ile evlenmeden önce Anadolu’daki siyasi durum, Hüdavend Hatun’un İlhanlı Hükümdarı Argun Han ile evliliği, Argun Han’ın ölümünden sonra Hüdavend Hatun’un Anadolu’ya gelmesi, Hüdavend Hatun’un Niğde’de valilik/meliklik yapması, kendi adına türbe yaptırması ve yaptırdığı türbenin mimari özellikleri ele alınacaktır.

1. KÖSEDAĞ MEYDAN SAVAŞI VE MOĞOLLARIN ANADOLU’YU İSTİLASI

Anadolu Selçuklu Devleti I. Alaaddin Keykubad döneminde (1220-1237) en müreffeh dönemini yaşamış, Anadolu hem imar hem de sanat ve ilim açısından altın yıllarını yaşamıştır. Bu dönemde Hazreti Mevlana’nın babası Bahaeddin Veled başta olmak üzere birçok ilim insanı için Anadolu Selçuklu Devleti’nin başkenti Konya mesken olmuştur. Sivas, Konya, Alanya, Aksaray, Kayseri, Niğde gibi şehirlerde çok önemli tarihi eserler inşa edilmiş olup bu eserlerin önemli bir kısmı günümüze kadar sapsağlam bir şekilde gelmiştir. I. Alaaddin Keykubad döneminde devlet siyasi, iktisadi ve kültürel açıdan zirve noktasına ulaşmıştır (Öğün Bezer, 2018:126). I. Alaaddin Keykubad, yaklaşmakta olan Moğol istilasına tedbir almak için önce Harezmsahlar daha sonra Eyyubiler ile ittifak kurma çabası içerisine girmiştir. Ancak bu birliktelik sağlanamayınca I. Alaaddin Keykubad ile Celaleddin Harizmşah arasında 1230 yılında Yassıçimen Savaşı olmuş ve savaşta Celaleddin Harizmşah mağlup olmuştur. I. Alaaddin Keykubad, Moğollara karşı Eyyubiler ile de ortak hareket etme çabasına devam etmiş ancak bunu uygulayamadan yediği bir av etinden zehirlenerek ölmüştür. I. Alaaddin 1237 yılında öldükten sonra II. Keyhüsrev tahta geçti (İbn Bibi, 1996b: 19). Moğolların baskıları neticesinde Türkistan, İran ve Azerbaycan’dan Moğolların önünden kaçarak Anadolu’ya akın eden Türkmenleri iskân etmek, onların temel insani ihtiyaçlarını gidermek büyük sorunları da beraberinde getirdi. O dönemdeki

yöneticilerin de ilgisizliği yüzünden konar-göçer Türkmenlerin yaşadığı maddi sıkıntılar sebebiyle başlayan ayaklanma Baba İlyas ve Baba İshak'ın önderlik ettiği ve Selçuklu sultanını tahttan indirmeyi hedefleyen bir isyana dönüştü. Adıyaman, Malatya, Sivas ve Amasya'da etkili olan isyan çok zor da olsa bastırılabilir. Babai isyanı, Anadolu Selçuklu Devletini askerî, idari ve iktisadi anlamda çok zor durumda bıraktı ve Moğolların rahat bir şekilde Anadolu'ya saldırmasının önünü açtı. Babai isyanını bastırmak için Erzurum'da bulunan ordu çağrılmıştı. Ordunun Anadolu'nun iç tarafına gitmesini fırsat bilen Moğollar 1242 yılının sonbaharında çok rahat bir şekilde doğu-batı ticaretinin kapısı ve Anadolu'nun doğu tarafında çok stratejik bir konuma sahip olan Erzurum'u ele geçirdiler (İbn Bibi, 1996b: 62). Kış Mugan şehrindeki kışlağında geçiren Baycu Noyan komutasındaki ordunun 1243 baharıyla beraber Anadolu'ya saldıracağından şüphe yoktu. Bunu bilen sultan II. Keyhüsrev hem ordusunu güçlendirmeye hem de yanında müttefikler bulmaya gayret gösterdi. Kış boyunca yapılan hazırlıklar çerçevesinde ordunun mevcudu 70.000'i buldu. Ordunun içerisinde ıktalı askerler, beyliklerden gelen birlikler, paralı Frank ve Gürcü askerleri bulunmaktaydı. Kayseri'de toplanan Selçuklu ordusu Sivas'a vardıkdan sonra ayrıca Halep melikinin gönderdiği 3.000 kişilik askerî kuvvet de Selçuklu ordusuna katıldı. Sivas'ta bekleyip Moğolların saldırılarını kademeli olarak karşılama teklifinde bulunanlar korkaklıkla itham edildi; Erzincan'a doğru harekete geçilip Moğollara baskın yapılarak savaş yapılmasını önerenler galip çıktı. Sivas'ın kuzeyinde bulunan Köseadağ mevkiinde Selçuklu ordusu karargâh kurdu. Bu arada Erzincan'ı geçen Moğol ordusu da Selçuklu ordusunun karargâhına yakın bir yerde karargâhını kurdu. 20.000 kişilik öncü Selçuklu birliği Moğollara saldırıya geçti. Moğollar, Türklerin uyguladığı ricat sistemini uygulayarak Selçuklu öncü birliğini pusuya düşürerek imha ettiler. Bunun üzerine Selçuklu ordusuna yardıma gelen 3000 kişilik Kilikya Ermeni askerleri savaşa girmeden kaçtılar. Bozgunu seyreden Sultan II. Keyhüsrev'in karargâhı terk edip kaçması ordunun dağılmasına sebebiyet verdi ve Moğollar 3 Temmuz 1243 tarihinde çok rahat bir zafer kazandı (İbn Bibi, 1996b:64). Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu Anadolu'nun içlerine doğru yürümeye devam etti. Önce Sivas'ı alan Moğollar daha sonra da Kayseri'yi ele geçirdi. Daha sonra yapılan pazarlıklar neticesinde her sene Moğollara belli bir vergi vermek üzere anlaşma sağlandı ve Anadolu Selçuklu Devleti Moğollara bağlı bir devlet haline geldi. Baycu Noyan, Anadolu'da kendine bağlı Moğol valiler bırakarak Mugan'a geri döndü.

Kösedağ Savaşı sırasında Tokat'a kaçan II. Keyhüsrev oradan da Konya'ya geçmiş, akabinde 1246 yılında Alanya'da vefat etmiştir. II. Keyhüsrev öldüğünde İzzeddin Keykavus, Kılıç Arslan ve Alaaddin Keykubad isimli üç tane oğlu bulunmakta idi. Oğulların en büyükleri olan İzzeddin Keykavus, Vezir Şemseddin İsfahânî ve emirler içerisinde etkili olan Celâleddin Karatay'ın destekleriyle tahta geçti (İbn Bibi, 1996b:88).

2. II. İZZEDDİN KEYKAVUS - IV. KILIÇ ARSLAN TAHT SAVAŞLARI

Moğol Hükümdarı Güyük Han tahta çıkınca, yapılacak törene Selçuklu Sultanının da katılması için elçiler gönderildi. Bunun üzerine Selçuklu Veziri İsfahânî, Sultan II.İzzeddin Keykavus'un yerine sultanın kardeşi IV.Kılıç Arslan'ı ve onun atabeyi Bahattin Tercüman'ı tören için gönderdi. Bu arada Moğollar, Selçuklulardan istedikleri vergileri ve hediye miktarlarını üç katına çıkardılar. Güyük Han'ın cülüs töreninde IV.Kılıç Arslan'ın atabeyi, II. Keykavus'un tahtı kanunsuz bir şekilde ele geçirdiğini söyleyince, Güyük Han, IV. Kılıç Arslan'ı sultan ilan etti. Güyük Han, II. Keykavus ile İsfahânî'nin ölüm emrini vererek, IV.Kılıç Arslan ile beraber 2000 kişilik bir askerî birliği de Anadolu'ya gönderdi. IV. Kılıç Arslan Sivas'a ulaşınca sultanlığını ilan etti. Moğol askerî birliğinin geldiğini duyan İsfahânî yanına II. Keykavus'u da alarak Alanya'ya kaçtı. İsfahânî'yi yakalayıp idam ettirmeyi başaran Bahaddin Tercüman, devleti elinde oynatan emiri ortadan kaldırdı. Öldürülen vezir İsfahânî'den sonra Celâleddin Karatay taht kavgalarını ortadan kaldırmak için üç kardeşin bir arada tahta oturmasını teklif etti. Önce bu teklifi kabul eden IV. Kılıç Arslan'ın taraftarları daha sonra bundan vazgeçince iki kardeşin orduları Aksaray'da 1249 yılında savaş yaptılar. Savaşı II. Keykavus'un taraftarları kazandı ve IV. Kılıç Arslan esir edildi (İbn Bibi, 1996b:124). Karatay, üç kardeşin de atabeyi oldu ve üç kardeşin aynı anda tahta oturması fikri uygulamaya konuldu. Selçuklu sultanları bu dönemde illerdeki subaşlarını bile atama yetkilerine sahip değildi. Erzincan serleşkerliği görevini isteyen Müineddin Pervane bunun için Baycu Noyan'ın huzuruna çıkıp ondan izin aldı. Diğer taraftan Altın Ordu Devletinin başında bulunan Moğol Hükümdarı Batu Han, Anadolu Selçuklu Devleti sultanına elçiler göndererek, yanına gelmesini emretti. 1254 yılının sonbaharında yola çıkan ve Sivas'a varan II. Keykavus, atabeyi Karatay'ın ölüm haberini Kasım 1254 yılında alınca kendisinin yerine kardeşi II. Alaaddin Keykubad'ı gönderdi. Ancak

II. Alaaddin Keykubad 1254 yılında Erzurum taraflarında bir suikast neticesinde zehirlenilerek öldürüldü (İbn Bibi, 1996b: 13). II. İzzeddin Keykavus daha sonra IV. Kılıç Arslan'ın sultanlık yetkilerini alarak onu hapsedti. Bunun üzerine, IV. Kılıç Arslan'ın taraftarları onu hapisten kaçıarak Kayseri'ye götürüp sultan ilan ettiler. İki kardeş arasında bir kez daha savaş oldu. IV. Kılıç Arslan'ın ordusu bir kez daha yenildi ve kendisi esir alınarak Uluborlu kalesine hapsedildi (İbn Bibi, 1996b:142).

Hülagü 1256 yılında bir daha Moğolistan'dan çıkıp İslam ülkelerini ve Bağdat'ı fethetmek üzere batıya doğru ilerleyince, Baycu Noyan mecburen yaylaklarını Hülagü Han'ın ordusu için boşaltıp Anadolu'ya geldi. Moğolların istekleri bitmek bilmiyordu, peş peşe elçiler gönderip Anadolu Selçuklu Devletinden anlaşma dışında vergi istiyorlardı. Bundan bıkan Selçuklu hükümdarları Altın Ordu Devleti Hükümdarı Batu Han'dan bu isteklere engel olacak bir ferman aldılar. Bu fermanın alınmasına çok sınırlanan Baycu Noyan bir daha ordusuyla Anadolu'ya girdi. Aksaray yakınlarında Baycu Han'ın ordusu ile Selçuklu ordusu arasında Ekim 1256 yılında yapılan savaşta Selçuklu ordusu ağır bir yenilgi aldı (Kuşcu, 2017:109). Haberi alan Keykavus Konya'dan Alanya'ya kaçtı, daha sonra oradan da İznik Rum hükümdarına sığındı. Bu arada hapisten çıkarılan IV. Kılıç Arslan Konya'ya getirilerek sultan ilan edildi (İbn Bibi, 1996b: 149). İranlı emirlerden Nizamettin Hurşit ile Müineddin Süleyman Pervane, bu dönemde sultan adına tamamen yönetimi ellerine aldılar. Daha sonra ise Müineddin Süleyman Pervane vezirliğe atanarak ülkede tek güç haline geldi. Baycu Noyan Anadolu'dan ayrılınca bu sefer yine II. Keykavus, İznik İmparatoru'ndan sağladığı Frank kuvvetleriyle geri gelerek Konya'yı 1257 yılında geri aldı. Aynı yıl II. İzzeddin Keykavus'un nezareti altında IV. Kılıç Arslan Niğde ser-leşkerliğine verildi. Ancak IV. Kılıç Arslan kısa süre sonra bu görevden azledilince yardım için Kayseri Subaşı Samsamüddin'in yardımına başvurdu. İki kardeş arasında 1257 yılında yapılan savaşta IV. Kılıç Arslan'ın yanında duran Niğde'nin ileri gelenleri II. İzzeddin Keykavus tarafından yakalanıp, ağır işkencelere uğrattıldı ve şehir dışına çıkarılarak idam edildi (Ertuğrul, 2015: 18). Bu yenilgiden sonra Pervane yanına IV. Kılıç Arslan'ı alarak Hülagü'nün yanına Hemedan'a gitti. Hülagü, yine IV. Kılıç Arslan'ı sultan olarak atadığına dair bir ferman verdi, ancak Hülagü Bağdat seferine çıkacağı için onlara asker veremedi. Anadolu'ya dönen Pervane ve IV. Kılıç Arslan kışı Erzincan'da geçirdiler. Bu arada Bağdat'ı fetheden Hülagü onlara yardım olarak 1000 kişilik bir asker gönderdi.

Ancak,

II. Keykavus'un ordusu bu gelen askerî birliği yok edince, Pervane ve IV. Kılıç Arslan tekrar Hülagü'nün yanına varıp bu sefer 10.000 kişilik bir askerî yardım aldılar. Daha sonra ise Hülagü Han ülkeyi iki kardeş arasında bölerek, ikisini de sultan olarak atadı. II. İzzeddin Keykavus, başkenti Konya olan ve Kayseri'den Antalya'ya kadar olan bölgeyi yönetirken, IV. Kılıç Arslan başkenti Tokat olan ve Samsun ile Sinop'u da içine alan orta Karadeniz bölgesini yönetti (Aksaray, 2000: 46; Parpucu, 2002: 9).

1260 yılında yapılan Ayn Calut savaşında Memluklerin Moğolları yenmesinden cesaret alan II. Keykavus tekrar isyan bayrağını açtı. Bunun üzerine Hülagü 10.000 kişilik bir orduyu Anadolu'ya gönderdi. II. Keykavus, vezir Fahreddin Ali komutasındaki orduyu savaş için gönderdi. Ancak, çıkış yolu olmadığını gören Fahreddin Ali savaşmadan IV. Kılıç Arslan'ın tarafına geçince, II Keykavus İstanbul'a kaçtı, oradan da Kırım'a geçerek öldüğü yıl olan 1280 yılına kadar sürgün hayatı yaşadı. II. Keykavus'un 1261 yılında ülkeyi terk etmesinden sonra IV. Kılıç Arslan tek başına hükümdar oldu. Pervane biraz daha geride kalarak vezirliği Fahreddin Ali'ye verdi, ancak asıl iktidarı yöneten kendisiydi. Hatroğlu Şerafeddin ise 1260 yılından sonra Beylerbeyi ünvanı ile tüm Anadolu Selçuklu Devleti'nin genel ordu komutanlığı görevini yürüttü (Şen ve Bingöl, 2022: 383).

Hülagü Han 1265 yılında ölünce yerine Abaka Han İlhanlı hükümdarı oldu. Müineddin Süleyman Pervane ve IV. Kılıç Arslan ile beraber Abaka Han'ın cülus töreni için Tebriz'e gittiler. IV. Kılıç Arslan Anadolu'ya tek başına döndü. Pervane biraz daha Tebriz'de kalarak Abaka Han'ın güvenini kazandı. IV. Kılıç Arslan'ı Abaka Han'ın gözünden düşürmek için onun Memluk Sultanı Baybars ile işbirliği yaptığına Abaka Han'ı inandırdı. Pervane Anadolu'ya döndükten sonra, Hatroğlu Şerafeddin ve Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nureddin ile birlikte hareket ederek, IV. Kılıç Arslan'ı "İlhanlılardan çok önemli bir ferman geldi, onu görüşelim" diye Aksaray'a çağırdı (İbn Bibi, 1996b:167). Sultan IV. Kılıç Arslan Aksaray'a geldikten sonra yemek esnasında içeceğinin içerisine zehir katıp onu 1266 yılında öldürdüler (Aksaray, 2000: 65, İbn Bibi, 1996b:169). Bazı kaynaklar ziyafet sırasında Kılıç Arslan'ın zehirleneceğini anladığını ve kaçmaya çalışırken Hatroğlu Şerafeddin ve kardeşi Ziyaeddin tarafından öldürüldüğünü belirtmektedir (Şen ve Bingöl, 2022: 383).

IV. Kılıç Arslan öldükten sonra tahta daha 2-3 yaşında olan oğlu III. Keyhüsrev geçti. Ancak asıl iktidar artık Pervane'nin elinde idi (Ertuğrul, 2015:19). Pervane

aynı zamanda IV. Kılıç Arslan'ın dul eşi Gürcü Hatun ile de evlenerek konumunu güçlendirdi. Pervane'nin etkinliği 1277 yılına kadar devam etti. Memluk Sultanı Baybars'ın 1277 yılının Nisan ayında Moğol ordusunu Elbistan'da çok ağır bir yenilgiye uğratmasından sonra, savaş alanında bulunan Pervane Tokat'a kaçtı. Baybars, Anadolu'da çok uzun süre kalmayıp döndükten sonra Anadolu'ya gelen İlhanlı hükümdarı Abaka Han, savaşın üzerinden iki ay geçmesine rağmen Elbistan ovasının her tarafında İlhanlı askerlerinin cesetleriyle karşılaştı. Bunun üzerine Anadolu'yu talan eden Abaka Han Pervane'yi maiyetiyle beraber Ağrı ili sınırları içerisinde bulunan ve İlhanlıların yazlık yaylağı olan Aladağ'a götürdü ve orada 2 Ağustos 1277 tarihinde otuz beş kadar adamıyla beraber öldürdü (Aksarayi, 2000: 90; İbn Bibi, 1996b: 14)

3. HÜDAVEND HATUN'UN ARGUN HAN İLE EVLENMESİ

Tarihi kaynaklarda Selçuklu Sultanlarının eş ve çocukları hakkında bilgi bulmak çok mümkün değildir. 1303 tarihli bir belgede IV. Kılıç Arslan'ın Sultan Hatun isimli bir kızından bahsedilmektedir (Oral, 1955:385). Oral, bu belgede bahsedilen kişinin IV. Kılıç Arslan'ın kızı olduğunu ve Cimri'nin (II. İzzeddin Keykavus'un oğlu Alaaddin Siyavuş) onunla evlenmek istediğini iddia etmektedir (1955:393). Akşit ise belgede bahsedilen kişinin Hüdavend Hatun olduğunu ileri sürmektedir (Akşit, 2011: 233). Anadolu Halkı ile ilişkisini güçlendirmek isteyen Moğol Hükümdarı Abaka Han, IV. Kılıç Arslan'ın kızı ve o dönemde hükümdar olan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kız kardeşi Hüdavend Hatun'u oğlu Argun ile evlendirmek için Anadolu Selçuklu Devleti ileri gelenleri ile Anadolu'daki Moğol emirlerinin huzura gelmelerini emretti. İbn Bibi'ye göre Hüdavend Hatun'un istenmesi ile ilgili ferman şöyle idi:

“Cihan padişahı İlhanlı Azam'ın (Abaka)- azameti artsın- yıldızlar eşiği olan bargahından çıkan mübarek bir düşünceye, etkili bir emre, kadere benzeyen bir fermana ve yapılmasından kaçınılmayacak bir hükme göre, yaratılışı ve endamı güzel, iffeti ve namusuyla melikelerin örneği, mümin kadınların şerefi olan şehid sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın –Allah onu merhametiyle sarsın- mübarek haremının temiz iffetlilerinden ve parlak incilerinden biri, düşmanı bağlayan, dünyayı elde eden, ülke bağışlayan şehzadelerinden biriyle nikahlanma

mutluluğuyla şereflensin. Onun şerefiyle Selçuk hanedanını bayrağının mahçesi ayyuka çıksın” (İbn Bibi, 1996b: 179).

Bu olay Anadolu’da Müslüman ahali arasında ciddi bir rahatsızlık yarattı. Dinen Müslüman olan bir kadının Budist olan bir kişi ile evlenmesi caiz olarak görülmemektedir (Erzi, 1949). O dönemde Anadolu Selçuklu Devleti’nin en üst düzey yetkilisi olan Süleyman Pervane bu izdivacın uygun olmadığını bildiği halde düğün hazırlıklarına girişti. Diğer taraftan Baybars ile Pervane arasında yapılan mektuplaşmaların Moğol komutanlar tarafından ele geçirilmesi Pervane’yi tedirgin ediyordu (Şen ve Bingöl, 2022: 386). Pervane bu amaçla İlhanlıların başkenti Tebriz’den gelen elçileri oyalıyor, vakit kazanmaya çalışıyordu. Tebriz’e gidecek olan heyet Sivas’ta bir süre kaldığında gerekçe olarak Pervane: *“Melike’nin düğün ihtiyaçlarını karşılamak ve Abaka’ya sunulacak hediyeleri temin etmek”* dedi (Aksarayı, 2000: 77). Pervane bu arada Baybars ile mektuplaşarak, Anadolu’ya yapacağı seferi daha öne çekmesini rica etti. Ancak İlhanlı Hükümdarı Abaka’dan sert ifadeler içeren bir ferman 1276 yılının Mayıs ayı başında gelince Pervane Tebriz’e doğru yola çıktı. Pervane ve Eminateddin, Hüdavend Hatun’u götürmek için yola çıktıklarında geride kalan kişileri Hatiroğlu Şerafeddin konusunda uyardılar (İbn Bibi, 1996b:180).

Hüdavend Hatun’un gelin olarak Moğol diyarına varıp hükümdar Abaka Han’ın huzuruna çıkarıldığında, kendisine şefkatle muamele edildi. Abaka Han gelini getiren Pervane ve ekibindeki kişilere birçok hediyeler verdi, aynı zamanda Anadolu Selçuklu Sultanına da hediyeler gönderdi (İbn Bibi, 1996b: 183). Hüdavend Hatun 1276 yılında evlendiğinde eşi Argun Han o zaman şehzade idi. Hüdavend Hatun’un eşi Argun Han’ın babası olan Abaka Han 1282 yılında öldüğünde tahta Abaka Han’ın amcası Teküdar geçti. Teküdar’ın Müslümanlığı kabul etmesinden dolayı Moğol büyükleri isyan etti. İsyana neticesinde Teküdar 1284 yılında öldürülünce yerine Hüdavend Hatun’un eşi Argun Han tahta geçti (Parla, 2017:150). Argun Han, Tebriz’e yakın bir bölgede kendi adını taşıyan Arguniye isminde bir şehir inşa ettirmeye çalışmış (Sümer; 1989: 187) ancak ömrü uzattığı iddiasıyla Hindistan’dan getirilen yiyecekleri yedikten sonra sağlığı bozulmuş ve 10 Mart 1291 tarihinde bugün için Ağrı ili sınırları içerisinde bulunan ve İlhanlıların yazlık yaylağı olarak kullandığı Aladağ’da ölmüştür (Aksarayı, 2000: 136). Argun Han öldüğünde tahta geçecek olan Geyhatu Han da Aladağ’da bulunuyordu. Bunun üzerine Argun Han’ın hatunlarına ait olan çadır ve otağlar

Geyhatu Han'ın yanına Aladağ'a getirildi. Geyhatu 1291 yılında Aladağ'dan Ahlat'a gelmiş ve 1295 yılında ölmüştür (Parla, 2019: 1012).

Akşit, herhangi bir kayıt olmasa bile, Argun Han'ın ölümünden sonra Anadolu'ya gelen Hüdavend Hatun'un tekrar evlenmesinin kuvvetle muhtemel olduğunu, Hüdavend Hatun'un Argun Han'ın ölümünden sonra ilkin Tokat'a geldiğini bir süre orada kaldığını, oradan ne zaman ayrılıp Niğde'ye geldiğinin bilinmediğini belirtmektedir (Akşit, 2011:235). Müslüman olan Hüdavend Hatun'un koyu bir Budist olan Argun Han ile nasıl bir yaşam sürdüğü, evliliklerinden çocuklarının olup olmadığı bilinmemektedir.

Niğdeli Kadı Ahmed ise *"El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halik"* adlı eserinde Hüdavend Hatun ile ilgili şöyle demektedir: *"Bu şekilde Selçuklu meliklerinin erkeklerini zikretmeyi tam bir ihtiyatla yerine getirdik. Onlarla ilgili babın tamamlayıcısı olarak, zikredilen kimselere mensup olup bütün meliklerin bakiyyesi olan kadınların övüncü, azametli melike, saide, mutahhara, mükerreme, merhume, mağfure, hayyire, mebrure, Selçuklu ailesinin tacı, Gevher nesepli, Sultanı said Rükneddin Kılıç Arslan b. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b. Sultan Alaüddin Keykubad'ın kızı Hüdavend Hatun (Allah, İbrahim'e bahşetmiş olduğu nurla kabrinde onu rahmet ettirsin)'u da zikretmek suretiyle, bu kitabı süslü ve gönül açıcı bir şekilde ikmal etmek istedik. Mezkûr Melike'nin vefat tarihi 732 yılının Recep ayının evveline, Pazartesi gününe tarihlidir. Şerefli merkadi, bu kitabın yazıldığı yer olan Nekide mehrusesindeki mezarların en meşhurdur"* (Ertuğrul, 2015: 449).

Hüdavend Hatun ömrünün 16 yılını Anadolu dışında Argun Han'ın yanında Tebriz ve Arran civarında geçirmiş, eşinin koyu Budist olması ve bahşiler (Budist rahipler) ile yakın ilişki de olması ister istemez Budizm ve Budist mistisizmi hakkında Hüdavend Hatun'un etkilenmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Birçok farklı dil ve dinden kişinin yaşadığı İlhanlı sarayında Hüdavend Hatun hem Budist mistisizmine hem de tasavvufa ilgi duyduğu anlaşılmaktadır (Parla, 2019: 1015). IV. Kılıç Arslan'ın eşi ve aynı zamanda Hüdavend Hatun'un annesi olan Fatma Hatun ile üvey annesi Gömeç Hatun, Muineddin Pervane'nin eşi Gürcü Hatun, İlhanlı Hükümdarı Geyhatu Han'ın eşi Paşa Hatun'un Mevlevi muhibbi oldukları özellikle Hüdavend Hatun'un annesi Fatma Hatun'un Mevleviliği kurumsallaştıran Sultan Veled ile sık görüştüğü iddia edilmektedir (Parla, 2019: 1018).

Oral, Hüdavend Hatun'un asıl adının Selçuki, sıfatının ise Huvand ve Hüdavend olduğunu, "Huvand" tabirinin Moğolca 'da prenses anlamına geldiğini belirtmektedir (Oral, 1939:13).

Hüdavend Hatun'un eşi Argun Han'ın diğer eşi Buluhan Hatun'dan olma oğlu Gazan Han (1271-1304) 1295 yılında tahta geçtikten sonra İslam dinini kabul etmiştir. Gazan Han'ın İslamiyet'i kabul etmesinde Hüdavend Hatun'un önemli rol oynadığı iddia edilmektedir (Gültaş, 2021:10). Gazan Han'ın İslamiyet'i kabul etmesiyle İlhanlılar genel olarak hükümdarlarının dinlerini seçmişler; Anadolu da savaşız bir şekilde bir daha Müslümanların egemenliğine girmiştir.

4. HÜDAVEND HATUN TÜRBESİNİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Niğde'nin 1471 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesinden sonra, Karaman toprakları Karaman eyaletine dönüştürülmüş ve 1476 yılında ilk vakıf tahriri yapılmış, akabinde 1483 yılında ikinci bir tahrir yapılarak o dönemde Niğde'deki vakıflar ve mülkleri tahrir defterine yazılmıştır. 1476 yılındaki tahrir defterinde Hüdavend Hatun Türbesi Hovand Hatun Zaviyesi olarak kaydedilmiş, hemen bitişiğinde ona ait büyük bir üzüm bağının olduğu belirtilmiştir (Topal, 2012:136).

Hüdavend Hatun, sağlığında 1312-1313 yıllarında Niğde'de düz bir araziye kapısı doğuya bakacak şekilde benzersiz bir türbe yaptırmıştır. Türbenin mimarı ve sanatkârları bilinmemektedir. Tümüyle taştan yapılan yapı kaide üstünde dışa taşkın bir taban üzerine oturtulmuş giriş kısmı doğu tarafına bakmaktadır. Yapı sekizgen planlı, konik kubbeli ve geometrik süslemeli bir türbe olup, türbe cephelerinin üst kısımlarında dışarıya fıskıran on altı tane kasnak bulunmaktadır. Sekiz sütünün her birinin iki yanında bezemeli şeritler işlenmiştir. Yapının sekizgen yapısı bir taraftan cennet simgesi sekiz sayısına bir vurgu, diğer taraftan Budist mistiklerin kutsal kabul ettikleri sekiz yapraklı kalp lotosunu da hatırlatmaktadır (Parla, 2019: 1019).

Tamamen bir şaheser olan Hüdavend Hatun Türbesi en tabanda bulunan sekiz kenarlı bir halka kaideden, onun hemen üzerinde sahanlığın sekiz kenarlı halkası, daha da yukarıda bu halkanın iz düşümü şeklinde olan sekiz kenarlı bir

halka, en üstte ise kasnağın on altı halkası bulunmaktadır. Yapının işlemleri, her cepheye bakan tarafta bulunan motifler bir anlamda yapıyı keşfetmek için insanın yapının etrafında dolaştırmaya zorlamaktadır. Türbenin içerisinde sekizgen tabanlı bir mescid vardır. Mescidin içerisinde biri Hüdavend Hatun'a ait olmak üzere sabitlenmemiş sanduka şeklinde üç tane mezar taşı bulunmaktadır. Türbe içindeki diğer iki mezardan biri Niğde sancakbeyinin kızı Belkıs'a (1563), diğeri ise emir Süceaddin'in kızı Paşa Hatuna (1340) aittir (Gabriel, 1931: 51).

Kitabedeki bilgilere göre türbe Hicri 712/ Miladi 1312 tarihinde IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Hüdavend Hatun talimatıyla inşa edilmeye başlanmıştır. Türbenin içindeki sandukaların kitabesinde ise: *"Bu merkad (mezar) Melike Huand Hatun'undur, 732 Recep ayının üçüncü Pazartesi gecesini (vefat eyledi)"* yazılmaktadır (Önkal, 1996: 180). Bu tarihe göre Hüdavend Hatun 31 Mart 1332 tarihinde vefat etmiştir. Aynı zamanda mezar taşında *"Rabbim! Bana katında cennette bir ev yap"* duası (Özkarıcı, 2001: 236) yazılmaktadır.

Hüdavend Hatun türbesinde birçok figür kullanılmıştır. Türbede Türk ikonografisi ile ilgili tüm motiflerin kullanıldığını, İslamiyet öncesi Türk inançları ile İslamiyet'ten sonraki inançları yansıtan motiflerin dantel gibi harmanlanarak, öncülü ve ardılı olmayan muhteşem bir eser ortaya konulduğu rahatlıkla ifade edilebilir (Parla, 2017). Aslan, bitkisel motifler, çift başlı kartal, ejder, koyun ve insan figürleri bunların başında gelmektedir. Bu dönemde Şamanizm'in etkisiyle, bu kabartmaların kötü ruhları kovmak amacıyla yapıldığı, bu kabartmaların tılsım ve muska işlevi gördüğüne inanıldığı belirtilmektedir (Alsan, 2019: 307). Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra tasvir yasağını uygulamayarak eski alışkanlıklarının devamı niteliğinde hayvan figürleri başta olmak üzere göçebe figür sanatını yaptıkları eserlerde sergilemişlerdir. Mitolojik hayvan figürleri Anadolu Selçuklu Devleti döneminde yapılan eserlerde çok kullanılmıştır (Öney, 1969). Anadolu Selçuklu Devletinde özellikle çift başlı kartal figürü etkin bir şekilde kullanılmış, mitolojik figürlerin kullanımı Anadolu beylikleri döneminde azalmış ve Osmanlı döneminde tamamen ortadan kalkmıştır (Alsan, 2005: 1).

Hüdavend Hatun türbesi, sekizgen prizma biçimli bir gövdeye oturmakta ve on altı cepheli bir kasnak tarafından çevrilmiştir. Türbenin ön kapısının doğuya bakmaktadır. Canan Parla, Türklerin tarih boyunca doğu yönüne kutsallık atfetmiş olmaları ile İslamiyet'in kabulünden sonra da doğu yönünün cennetin ve ışığın yeri olarak kabul edilmesinden dolayı türbenin giriş kapısının doğu tarafına

yapıldığını belirtmektedir (2017: 153). Türbenin en büyük değeri tezyinatındaki mükemmel sanattadır. Özellikle giriş kapısındaki tezyinat harikuladedir. Sütunların başlıklarında, pencerelerin üzerindeki figürlerde sanatın ulaştığı zirveyi görmek mümkündür (Parla, 2017).

Hüdavend Hatun Türbesindeki kitabede 'Allah' lafzı geçmesine rağmen Oral, orijinal metindeki 'Allah' lafzını makalesini yazdığı 1939 yılının şartlarından dolayı 'Tanrı' diye çevirmiştir. Aynı şekilde Oral, ayetlerde geçen 'Allah' lafzını da 'Tanrı' olarak çevirmiştir. Türbenin kapısı üstündeki kitabede şunlar yazılıdır: *"Tanrı esirgeyici ve bağışlayıcıdır. Bu kutlu türbenin yapılmasını, şehrin sultan Keyhüsrev oğlu Rüküd dünya veddinin-ki Tanrı onları af etsin- kızı tanrının merhamet ve affını rica eden Hüdavend Hatun 712 yılında emretti. Hamd sahibine ve salavat Peygamberin ve ashabının üzerine olsun"* (Oral, 1939: 6).

Türbe kapsının üzerinde ise Yunus Süresinin 25. Ayeti yazılı olup mealen: *"Tanrı insanları doğru yola -cennete -çağırır ve dilediğini doğru yola sevk eder."* denmektedir. (Oral, 1939:6).

Hüdavend Hatun'un mezar taşı türbenin içinde olup üzerinde Tahrim Süresi'nin 12. Ayeti yazılıdır. Mealen: *"Yarabbi! Cennette yanında benim için bir ev yap"* demektedir. Aynı şekilde mezar taşına Ali İmran süresinin 195. Ayeti yazılmış olup mealen: *"Gerek erkek, gerek kadın, sizlerden hiçbir kimsenin işini ziyaa uğratmam, ücretsiz bırakmam"* denmektedir (Oral, 1939:6)

Mezar taşında aynı zamanda şu ifade yazılmıştır: *"Ey Tanrım ismimin unutulduğu, cismimin çürüdüğü, adımın anılmadığı, kabrimin çöktüğü, hiçbir ziyaretçinin uğramadığı, hiçbir kimsenin beni zikretmediği zaman, beni yarlığa, gufranına mazhar eyle! İlahi ben dünyada bir kadın hükümdar idim. Şimdi çürümüş ve sana muhtaç bulunuyorum"* (Oral, 1939: 6-7).

Ünlü Fransız seyyah Charles Texier 1849 yılında yayımlanmış olduğu kitabında Hüdavend Türbesini "Fatma Hatun Türbesi" olarak yazmış ve türbenin hemen ana girişindeki sol tarafında bulunan kuş figürlerinin üst kısımlarında İsra Süresinin 35. Ayetinin de olduğu iki satırlık bir çizim yapmıştır (Texier, 1849:346).

Albert Gabriel, 'Niğde Tarihi' isimli eserinde Hüdavend Hatun Türbesi için

“Niğde’nin mücevheri” demektir (1962: 48). Yerinde yapılan incelemelerde de yapının girişindeki harika bezemeler, sütunlardaki mükemmel geometrik şekiller ve dantel gibi işlenen taşların yapıyı çok özel kıldığı değerlendirilmektedir.

Türbedeki başlıca kullanılan figürler aşağıda belirtilmiştir:

4.1. İnsan Başlı Hayvan Gövdeli Figürler (Sirenler):

Doğaüstü varlıkların resmedildiği, farklı hayvan türlerinin bir figürde birleştirildiği, hatta bazı figürlerin yarı hayvan ve yarı insan olarak resmedildiği eserler yaygın bir şekilde tarihi yapılarda kullanılmıştır. Bu tür eserlerden insan başlıklı kuş figürlerinin en çok kullanılan figürler olduğu iddia edilmektedir (Özaltın, 2022:467). Literatürde “siren” ve “sireng” diye isimlendirilen figürler etimolojik olarak otuz renk anlamına gelmektedir. Genelde mistik yaratığın beden kısmı kartal, güvencin veya şahin, boyundan yukarı kısmı ise başında taç olan bir kadın şeklindedir (Özaltın 2022: 468). Siren figürlerinin olduğu eserlerden bir tanesi de Hüdavend Hatun Türbesidir. Bedeni kuş, kafası insan motifi olan iki kuşun arasında ise üç tane gül bulunmaktadır. Bu ikonografik figürlerin ölen ruhların dünyadan gökyüzüne, oradan da cennete gittiklerini simgeledikleri iddia edilmektedir (Özaltın, 2022: 468).

Hüdavend Hatun Türbesi’nin güney cephesinde bulunan pencerenin üst kısmında iki tane dolgun kabartma siren olup, birbirine dönük simetrik vaziyette yapılmıştır. İki siren arasında ortadaki daha büyük olmak üzere üç tane kabartma figür vardır. Sirenlerin gövdeleri büyük, gözleri iri, ağızları küçük, gövdeleri pulludur. Sırttaki kanatın üzerinden yükselen ikinci kanat ejder başıyla son bulmaktadır. Ejderin ağzı açık ve dili sarkıktır. Bu, Selçuklu mimarisinde kullanılan karakteristik bir özelliktir (Öney, 1967:147-148).

Aynı şekilde türbenin kuzey cephesindeki pencere kemeri üzerinde yine simetrik yerleştirilmiş iki tane siren figürü bulunmaktadır. Güneydeki pencerenin üzerinde bulunan figürlere benzeyen bu figürlerin baş kısımları tahrip edilmiştir. Sirenler bir anlamda efsanevi yaratıklar olup Şaman inancında ölümden sonra ölenin ruhuna eşlik eden, onun ruhunu koruyan yaratıklardır. Sirenlerin ortasında bulunan rozetler ise yolculuk sonunda varılan cenneti sembolize etmektedir (Alsan, 2005: 175).

Parla, türbenin güneydoğu cephesinde bulunan insan başlı figür bezemelerinin kökeninin eski Mısır uygarlığı, Hint ve Çin Türkistan'ında yaygın olduğunu, bu figürlerin İslam sanatına da İran üzerinden girdiğini belirtmektedir (Parla 2019: 1020). Bu tür kuşlara literatürde İranlıların anka, simurg, hüma; Hintlerin kinnara, garuda dediğini belirten Parla iki anka kuşunun (sirenin) arasındaki kemerin sırat köprüsünü simgelediğini, kuşların tırmanıyor gibi göründükleri kemerlerin bir alemden diğer bir aleme geçişi simgelediği, kemerlerin üzerinde bulunan kabartmalardan büyük olanın gök katını, yanlardaki küçük olan iki tanesinin ise güneş ve ayı simgelediği iddia edilmektedir (2019: 1021-1022).

4.2. Çift Başlı Kartal Figürü

Kartal veya ikonografik olarak çift başlı kartal her dönemde güç ve iktidarın bir sembolü olarak kullanılmıştır. Bu sembol Mezopotamya, İran, Kafkasya, Anadolu, Uzak Doğu başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde çok eski tarihlerden beri ikonografik bir öğe olarak kullanılmıştır (Göksu, 2016: 119). Şaman kültüründe koruyucu ruh ile iletişim kurmanın yolu ancak bir hayvan kılığına girerek olmaktadır. Gök Tanrı katına çıkabilmenin en iyi yolu da güçlü bir hayvan olan kartaldır (Özel, 2018: 552). Şaman kültüründe çift başlı kartal gök kapısının bekçisi olarak kabul edilmekte (Göksu, 2016:135), ayrıca yine Şamani inanca göre göklerin hâkimi olan kartal aynı zamanda yerin alt katlarına kadar gidebilme yeteneğine de sahiptir. Çift başlı kartal kendisine yüklenen sembolik anlam ile tanrı ile iletişim kurmak ve ruhun emin bir şekilde Tanrının katına çıkması için bir ulak olarak görülmüştür (Özel, 2018: 553).

Çift başlı kartal figürü eski çağlardan beri hem Anadolu'da hem de Avrupa'da birçok devletin bayrağı veya arması olarak kullanılmıştır. Arkeolojik kazılar çerçevesinde şimdiye kadar yapılan çalışmalarda, çift başlı kartal figürüne ait ilk tarihi kalıntılar Anadolu'da M.Ö. 2 bin yıllarına tarihlenmekte ve erken Hitit Çağı veya Asur Ticaret Kolonileri çağına ait oldukları değerlendirilmektedir. Bulunan ilk motifler kil mühür baskıları olup Karahöyük (Konya), Kültepe (Kayseri) ve Hattuşa -Boğazköy'de (Çorum) bulunmuştur (Özgan, 2020: 106). Çift başlı kartal betimlemeleri Anadolu Selçukluları döneminde özellikle I. Alaaddin Keykubad döneminde çok kullanılmıştır (Özgan, 2020: 117). Doğa Roma'nın etkisiyle Hristiyanlığı kabul eden Ruslar, çift başlı kartal figürünü kullanmaya başlamışlardır. Rusya'da Çar III. İvan (1462-1505) zamanından itibaren çift başlı kartal motifi

devlet arması olarak kullanılmaya başlanmıştır. Avusturya ve Macaristan 1867 yılında birleşerek İmparatorluk olmuş ve söz konusu güç birliğine ithafen çift başlı kartal figürü devlet arması olarak kullanılmaya başlanmıştır (Özgan, 2020: 104). Halen Avusturya, Rusya, Sırbistan, Karadağ ve Ermenistan devlet armalarında; Arnavutluk devlet bayrağı ve Yunan Ortodoks Kilisesi bayrağında çift başlı kartal figürü kullanılmaktadır. Günümüzde de Niğde, Konya, Sivas ve Erzincan Valiliklerinin amblemlerinde çift başlı kartal figürü kullanılmaktadır.

Türk devletlerinde çift başlı kartal politik birleşme sembolü olduğu gibi; hükümdarların gök ile ilgili irtibatlarını ve onların güçlerini simgelediğine inanılmaktadır (Alsan 2005: 8). Kartal gökyüzünün hâkimi ve gökyüzündeki kral gibidir. Yakutların inançlarında kartallar en yüksek ruhları taşıyan hayvanlar ve Tanrı ile insan arasında elçi olarak kabul edilmektedir. Çift başlı kartal kuşların koruyucusu, Şaman(Tanrı) ile münasebette bulunan, göklerin koruyucusu olarak kabul edilirdi. Eski Türk inanışlarına göre kartal, Şamanın ruhunu gökyüzüne taşıyan kızakları çekiyordu (Alsan, 2005: 81). Yakut Türkleri çift başlı kartalın göğün üst tabakalarında yaşadığına inanırlar, ondan dolayı törenlerinde çok sık bir şekilde çift başlı kartal motifi olan elbiseler, heykeller kullanırlardı. Yakut Türklerinde kartal bir anlamda Tanrının gücünü sembolize ediyordu. Avrupa Hun Devleti'nin de arması kartaldır. Avrupa'ya çift başlı kartal figürlerinin Hunlar, Avarlar, Macarlar, Bulgarlar ve Bizans yoluyla batıya çok erken dönemde geçtiği belirtilmektedir. Ancak, çift başlı kartal figürünün Selçuklulardan Avrupa'ya geçtiği yönündeki kanaat daha yaygındır (Alsan, 2005: 87). 10. yüzyıldan sonra Bizans sanatında özellikle seramiklerde çift başlı kartal figürlerinin kullanımı yaygınlaşmış, 1096 yılında başlayan Haçlı seferleri ve Bizanslıların etkisiyle Avrupa'da da kartal ve çift başlı kartal figürleri daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Anadolu Selçuklu hükümdarları çift başlı kartal figürünü bir çok tarihi eserde kullandılar. Selçuklu orduları bir yeri ele geçirdiklerinde çift başlı kartal çetresini o yerin tepesine kurarlardı. Kuş ve kartal motiflerinin Anadolu coğrafyasında Moğol akınından sonra daha sık kullanılması, bölgeye taze gelen Orta Asya geleneklerinin sonucudur. Moğolların Anadolu'ya geldiklerinde daha çok Şamanizm'e bağlı olmaları bunda etken olmuştur (Alsan, 2005:148). Çift başlı kartal motifleri Diyarbakır Yedi Kardeş Burcu, Diyarbakır Artuklu Sarayı, Erzurum Çifte Minareli Medrese, Konya İnce Minareli Medresesi, Konya Karatay Medresesi,

Divriği Ulucami, Niğde Sungurbey Camii, Niğde Hüdavend Hatun Türbesi, Akşehir Kileci Mescidi, Konya Kalesi, Beyşehir Kubadabad Sarayı başta olmak üzere birçok tarihi eserde kullanılmıştır (Alsan, 2005: 150-152).

Hüdavend Hatun türbesindeki çift başlı kartal figürleri türbenin batı tarafından çatıya geçişi sağlayan kısma yakın bir bölümde yapılmıştır. Figürün boyutları 0.80 x 0.50 metredir. Kartalların gagaları kıvrık, bacakları uzun ve kanatlarının uçları ejderle bitmekte, birbirine dolanan boyunlarının hemen tepesinde ise insan motifleri bulunmaktadır. Kartalın şişman gövdesinde ve kanatlarının üst bölgelerinde pul motifleri özenerek yapılmıştır. Kuyruk ile gövdenin birleştiği yerde ise hilal figürleri resmedilmiştir. Şaman inancına göre tek veya çift başlı kartal ruhun öbür dünyaya geçmesine yardımcı olmaktadır. Bu anlamda Hüdavend Hatun türbesindeki ikonografik figürün Orta Asya Şaman kültürünün Selçuklu devrinde de devam ettiğini gösteren önemli bir tasvir olduğunu ifade edilebilir.

Hüdavend Hatun Türbesi'nin kuzeybatı cephesinde ise sırtında insan taşıyan bir çift başlı kartal kabartması bulunmaktadır. Çift başlı kartal yüce bir varlığı sembolize etmekte ve ruhlar gökyüzü yolculuğunu bu yüce varlık sayesinde güvenli bir şekilde yapmaktadır. Parla, çift başlı kartalın sırtına binen kişinin Hüdavend Hatun'un ruhunu gökyüzü yolculuğuna çıkartan Şaman olduğunu belirtmektedir (2019:1025). Diğer taraftan bu ikonografik figürün tasavvufta da tüm merhaleleri aşan, ehli tarik olan ve insan-ı kâmil mertebesine ulaşan kişinin tarikat şeyhini veya müşidini gerekirse sırtına alabileceğini, dolayısıyla kartalın sırtındaki kişinin Hüdavend Hatun'un ikrarını alan onu tarikata sokan müşit olduğunu, Sultan Veled ile Hüdavend Hatun arasındaki ilişki ile Sultan Veled'in 1312 yılında vefatı ve Hüdavend Hatun türbesinin bu tarihte inşaa edilmesi beraber değerlendirildiğinde çift başlı kartalın sırtındaki kişinin Sultan Veled olduğu iddia edilmektedir (Parla, 2019:1025).

4.3. İnsan Figürleri

Hüdavend Hatun Türbesi'nin farklı yerlerinde insan figürlerine rastlamak mümkündür. Portal nişinin güney tarafının üst kısmındaki bezemenin içinde biri ayakta, diğeri yatar pozisyonda olan iki insan figürü vardır. Ayakta olan figürdeki baş kısmı büyükçe olup başında üç dilimli bir taç bulunmaktadır. Altta olan ve

yatar pozisyonundaki figürün karnının üstünde ince uzun bir nesne bulunmaktadır. Yatar pozisyonundaki olan kişinin ölmüş olan ve dünya ile ilişkisi kesilen bedeni tasvir ettiği iddia edilmektedir (Parla 2019: 1019). Buradaki sahnenin bir anlamda İslam dini Peygamberi Hz. Muhammed'in: "ölmeden önce ölünüz" hadisi çerçevesinde tasavvuftaki "ölmeden ölme" düsturunun ifadesi olduğu ifade edilebilir. Diğer taraftan bu iki figürden ayakta olanı şeyh ya da müşit, yatay olanı da mürit olarak da değerlendirenler bulunmaktadır (Parla, 2019: 1020).

Türbenin ana girişindeki doğu cephesinin köşe sütunlarının bezemeleri içinde bulunan üçer tane maskenin gerçek benlik ile temsili benlik arasındaki farkı ortaya koyduğu, bir ruhun yolunu bulmasına yardımcı olan koruyucuları temsil ettikleri vurgulanmaktadır (Parla, 2019:1019).

Güneydoğu cephesinin kasnaklarında bulunan kemer köşeliklerinde küçük birer insan başı kabartması bulunmaktadır. Buradaki köşeler arasında yer alan kasnak cephesinin kemer aynalığında altı kollu yıldız biçimli örüntüler yapılmıştır. Mührü Süleyman diye de bilinen altı köşeli yıldız, Musevilikte, Hristiyanlıkta ve Müslümanlıkta mükemmelliğin sembolü olarak kullanılmış olup, İslami inanışta altı köşeli yıldızın Hz. Süleyman'ın mühür yüzüğünde bulunduğu ve cennetten geldiğine inanılmaktadır. Altı köşeli yıldız, güç, iktidar, saltanat simgesi olarak kabul edilmektedir. Bezemelerin merkezine yerleştirilmiş maskelerin cennete girmiş ruhları, köşeliklere yerleştirilmiş insan başı kabartmalarının ise Hüdavend Hatun'un yakın akrabalarından ölmüş ve cennete vasil olmuş ruhları betimledikleri iddia edilmektedir (Parla, 2019: 1021-1023).

Batı- Kuzeybatı bölümünde kasnak cephesinin içerisinde taşlı ve gözleri yaşlı bir kadın başı kabartması bulunmaktadır. Parla, bu figürde Hüdavend Hatun'un gözlerinden süzülen gözyaşlarının resmedildiğini ve ölümü sevinçle karşılama anlayışını benimseyen Mevleviliğe bir simgesel bir atf yapıldığını iddia etmektedir (2019:1026). Bu figürde, Hüdavend Hatun'un kendi varlığından sıyrılarak Allah'ın varlığında yok olduğuna yönelik bir vurgu yapıldığı, ölümü dostun vuslatına erme şeklinde gören anlayışın resmedildiği vurgulamaktadır (Parla, 2019:1026).

Türbenin kuzey doğu cephesinin köşeliğindeki bezemeler arasında gizlenmiş halde küçük insan başı kabartmaları bulunmaktadır. Turgay Yazar, bu insan başlarının yapılmasını Şaman inancına bağlamakta; bu figürlerin maske

olarak kabul edildiğini, kötü ruhları kovduğunu, ölen kişinin ruhunun daha iyi bir şekilde yaşaması için o ruhun koruyuculuğunu yaptığını, kıvrım dal ve yapraklarına eklenen insan başlı figürlere “Vak Vak” bezeme üslubu denildiğini ifade etmektedir (2007: 6). Parla ise, maske niteliğindeki bu insan başı kabartmaların koruyucu tılsımlar ya da Hüdavend Hatun’un tanıdığı bildik kişileri simgelediklerini; Hüdavend Hatun’un türbesindeki işlemlerden onun Mevlevi muhibbi olduğunu ve tasavvuf yolunda epey yol aldığını ileri sürmektedir (Parla, 2019: 1027).

4.4. Diğer Figürler

Türbenin güneybatı cephesinde bulunan pencere köşeliklerinde koyun ve aslan kabartmaları bulunmaktadır. Koyun Allaha adanmış kurbanlık hayvanı, aslan ise Hüdavend Hatun’un Allah’ın yardımı ile Anadolu Selçuklularının koruyucusu olduğunu betimlemektedir. Parla, koyun figürü ile Hüdavend Hatun’un tam bir teslimiyet ile Allah’a kul olduğunun anlaşıldığını iddia etmektedir (Parla, 2019: 1021-1024). Oral ise buradaki figürlerin kurt ve aslan şeklinde olduğunu, bu figürlerin o dönemdeki Moğol emperyalizmini simgelediğini ifade etmektedir (Oral, 1939:4).

Öney, Hüdavend Hatun Türbesindeki aslan figürleri kullanımının Yakutlara dayandığını, burada aslan gibi güçlü bir figürün Şaman’ın ruhunun yeraltında ve gökyüzünde yapacağı yolculuklarda ona eşlik ettiğini ve koruyucu bir rol aldığını ifade etmekte, aslanların arasında bulunan rozetlerin ise gezegenleri tasvir ettiğini; ay, güneş ve gezegenlerin Orta Asya kültüründe sembolik olarak çok kullanıldığını vurgulamaktadır (Öney, 1967:151).

5. HÜDAVEND HATUN’UN VALİLİK/MELİKELİK YAPTIĞINA DAİR DELİLLER

Moğolların geleneğinde devlet yöneticisi olan Hanların eşleri ve kızları yönetici ve bir bölgeyi yönetebilme hakkına sahip olabilmekteydiler (Beyani, 2015: 73). Bundan dolayı Hüdavend Hatun’un Argun Han’ın dul eşi ve melike-i muazzama olarak Anadolu’ya geri döndüğü dönemde Anadolu Selçuklu Sultanı olan II. Gıyaseddin Mesud’un saltanatına ortak olduğu kitabelerden anlaşılmaktadır. Abaka Han’ın 1279 yılında Herat’ı aldıktan sonra Moğol geleneklerine uygun

olarak bazı vilayet ve şehirleri eşlerine bağışladığı, Hülagu Han'ın büyük bir memleketi aldığında hatunlara mutlaka pay verilmesini emretmesi uygulamaları da göz önüne alındığında, Argun Han'ın eşi Hüdavend Hatun'un Anadolu'ya döndükten sonra 1292-1332 yılları arasında Tokat ve Niğde'nin yönetimini aldığı ve vefatına kadar melike-i muazzama olarak yöneticilik yaptığı iddia edilmektedir (Parla, 2019:1013). Hüdavend Hatun'un Anadolu'da valilik/melikelik yaptığına dair deliller aşağıda sıralanmıştır.

5.1. Sultan Hatun Senedi

Selçuklu döneminden günümüze intikal eden üç tane senetten bir tanesi de Sultan Hatun (Hüdavend Hatun) senedir (Oral, 1955: 385). Bu senet diğerlerinden farklı olarak bir hükümdar kızının adını ihtiva etmekte ve hususi elle yazılmasına rağmen bugüne kadar muhafaza edilebilmiştir. İçeriğinde şunlar yazılıdır: *“Maksat anlaşıldı (vesikanın mazmunu yanımda sabit oldu). Doğruluğuna hükmettim. Bu tarihte Darün'-Nasr Tokat - Ulu Tanrı esirgesin - hâkimi olan (Bir kelime siliktir.) oğlu İsmail onu yazdı. Keyhusrev oğlu esirgenmiş, mağfret olunmuş, Rüknüddin Kılıç Arslan'ın kızı, yüksek talihli, hayırların başı (fâtihası) büyük Kraliçe (Melike) Sultan Hatun'un vekili Abdullah oğlu Şüca üd-Din Uğurlu'nun satış hakkındaki ifadesi (ikrarı) ve Ahmet Foni oğlu Tac üd-din Ebubekir ile Sa'd üd-din mubarek'in azatlı kölesi Abdullah oğlu Sârim üd-din, Yahya'nın şahitlikleriyle Abdullah oğlu ve beylerin iftihar ettiği büyük bey Hüsam üd-din Gündoğdu —yüceliği devamlı olsun— darı adı geçen Şüca üd-din Uğurlu vekâleti hesabıyla aşağıda yazılı mezraayı satın aldı. Bu suretle Sultan Hatun'un eline ve tasarrufu altına geçmiş olan, Tokat'ın İsa Meşhet köyünde kain Arkın mezraası ki bir tarafı adı geçen İsa Meşhet köyü arazisi, diğer tarafı Kızlukayası köyü arazisi, üçüncü tarafı Seğirdicek mezraası, dördüncü tarafı Kasın köyü arazisi ile hudutlanmıştır. İşte bu mezraa bütün hudutları, hakları, evleri, arazisi, gezinti yerleri ve başka içten, dıştan hakları ile ve rayice göre 300 dirhem gümüş mukabilinde —ki bunun üçte biri 100 dirhemdir— cümle muteber şartlara, din esaslarına uygun ve doğru olarak alındı, verildi. Bedeli ödendi. Satış muamelesi 702 Hicret yılı Zilhicce ayının 28 inci (13 Ağustos 1303 salı) günü cereyan etti ve yazıldı”* (Oral, 1955: 387-388). Bu vesikanın yazıldığı tarihte, Anadolu Selçuklu devletinin başında II. Mesut bulunuyordu. Vesikada Hüdavend Hatun'dan melike sultan olarak bahsedilmekte,

bu da Hüdavend Hatun'un o dönemde yönetimi II. Mesut ile paylaştığı anlamına gelmektedir.

5.2. Hüdavend Hatun Türbesindeki Deliller

Hüdavend Hatun Türbesi'nin içindeki sandukaların kitabesinde: *"Bu merkad (mezar) Melike Huand Hatun'undur, 732 Recep ayının üçüncü Pazartesi gecesini (vefat eyledi)"* yazılmaktadır. (Önkal, 1996:180) Bu tarihe göre Hüdavend Hatun 31 Mart 1332 tarihinde vefat etmiş ve kendisinin "melike" olduğu belirtilmiştir.

Mezar taşının baş tarafına ise şunlar yazılmıştır: *"Bu, hükümdar Hüdavend Hatun'un kabridir."* (Oral,1939: 7). Mescit içerisinde bulunan Hüdavend Hatun'un mezar taşının üzerinde: *"Ey Allah'ım, adımın unutulduğu, hiçbir ziyaretçinin uğramadığı, hiç kimsenin beni aramadığı zaman beni affına mazhar eyle. Ey Allah'ım! Her ne kadar dünyada Melike idiysem de şu anda sana muhtacım"* ve *"Rabbim! Bana katında cennette bir ev yap. Erkek olsun kadın olsun-ki hep birbirinizdensiniz-içinizden çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkartmayacağım"* (Özkarlı, 2001:136) şeklinde bir yazı ile Ali İmran süresinin bir bölümü derç edilmiştir. Mezar taşındaki bu ifadenin de Hüdavend Hatun'un o dönemde yöneticilik yaptığı açıkça anlaşılmaktadır.

Hüdavend Hatun Türbesi ile Gündoğdu Türbesi arasında olan ancak daha sonra yıkılan Beylerbeyi Türbesine ait kitabede: *"Melike'nin abdi (kulu) tanrının rahmetine muhtaç olan Abdullah el-melekî oğlu beyler beyi, Melikeî Muazzama'nın devletli günlerinde ki, tanrı onun devletini ebedi kılsın. 725 (1325) Şaban ayının nisfında ahiret evini hazırladı"* (Oral,1939: 14; Kısacık, 2019: 91)) ifadesi yer almakta olup bu ifadeden anlaşıldığına göre Hüdavend Hatun'dan büyük melike olarak bahsedilmekte ve onun bir dönem yöneticilik yaptığına işaret etmektedir.

5.3. Diğer Deliller

Niğde'de 1286 yılında doğan ve yaşayan Kadı Ahmet bin el Hoten El Veledü's Şefik ve'L-Hafidü'L-Halik'i adlı eserinde Hüdavend Hatun ile ilgili olarak: *"bütün meliklerin bakiyyesi olan kadınların övüncü, azametli melike, sa'ide, mutahhara, mükerreme merhume, mağfûre, hayyire, mebrûre, Selçuklu ailesinin tacı, Gevher nesepli, Sultan-ı sa'îd Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Hüdavend Hatun"* demektedir (Ertuğrul, 2015:194).

Tokat Halef Gazi Zaviyesinin kitabesindeki: “Yüce Allah şöyle der: *Selam size. Hoş geldiniz. Temelli olarak buraya girin*” ve “Hz. Peygamber (a.s.) de şöyle der: *İnsan ölünce üç şey hariç, ameli kesilir: Kendisine dua eden salih bir evlat, faydalı bir ilim ve sadaka-i cariyeye. Daru’l-ilm ve’l amel diye isimlendirilen bu mübarek binanın yapımı için, yüce sultan, din ve dünya işlerinde kendisine başvuru olan Ebu’l-Feth Mesud bin Keykavus-Allah onun devletini ölümsüz kılsın-ve yüce hatun, hükümdarların övüleni, din ve dünyanın ulusu, Kılıç Arslan kızı Selçukî Havand-Allah onun devletini güçlendirsün-idareleri zamanında, Allah’ın rahmetine muhtaç ve çaresiz kul Halef bin Süleyman emir vermiştir-Allah ondan kabul etsin-691” (Emir, 1992:26-27), ifadelerinden Hüdavend Hatun’un Argun Hanın ölümünden sonra H. 691/ M. 1292 yılında Anadolu’ya geldiği ve Selçuklu Sultanlığını o dönemde tahta bulunan II. Gıyaseddin Mesud ile paylaştığı anlaşılmaktadır (Akşit, 2011: 235-236; Değirmençay, 2016: 553-554).*

Oral, Fatih Sultan Mehmet dönemine ait vakıf kayıtlarından da Hüdavend Hatun adına düzenlenmiş imaret vakfı kayıtlarının bulunduğu anlaşıldığını, bunlara dayanarak Hüdavend Hatun’un Tokat ve Niğde’yi dirlik olarak İlhanlılar’dan aldığını, Niğde’de hükümdarlık yaptığını belirtmektedir (Oral, 1939, s. 29-31).

Hüdavend Hatun’un Vali/Melike olarak Niğde’ye geldiğinde Niğde halkının ilk başlarda bir kadının valilik yapmasına çok sıcak bakmamıştır. Ancak daha sonra Hüdavend Hatun’un şehirde yapmış olduğu imar faaliyetleri, insanlara sıcak davranması, iyi idarecilik yapması vesilesiyle ahalinin teveccühünü çok kısa sürede kazanmıştır (Alpaydın, 2022).

SONUÇ

Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı II. Keyhüsrev’in 1243 yılında Moğollar ile yaptığı Köseadağ Savaşı’ndan sonra Anadolu topraklarında Moğolların/İlhanlıların hâkimiyeti başlamış, her ne kadar Selçuklu Sultanları görev başında olsalar da ülkeyi İlhanlılara bağlı olarak yönetmeye devam etmişlerdir. Anadolu Selçuklu Devleti’nin en çalkantılı döneminde babası IV. Kılıç Arslan’ı İlhanlıların yerel idareciler ile yaptığı bir kumpas neticesinde kaybeden Hüdavend Hatun, daha sonra İlhanlı Hükümdarı Abaka Han’ın oğlu Argun Han ile evlenmek zorunda kalmış 1276-1291 yılları arasında İlhanlı sarayında gelin olarak yaşamıştır.

Argun Han 1291 yılında ölünce, Hüdavend Hatun Anadolu'ya gelerek kendisine iktâ olarak verilen Niğde'de meliklik/valilik yapmıştır. Hüdavend Hatun'un o dönemde iktidarı Selçuklu Hükümdarı II. Mesut ile paylaştığı, tarihi vesikalardan, kitabelerden ve o dönemde yazılmış tarih kitaplarından anlaşılmaktadır.

Hüdavend Hatun, 1312-1313 yıllarında daha hayatta iken kendi adına Niğde'de şaheser niteliğinde bir türbe yaptırmıştır. Türbede yüksek kabartmalar ile işlenen sirenler, aslanlar ve daha alçak kabartmalar ile çift başlı kartal, aslanlar, bitkisel ve arabesk dekorasyonlar içerisine gizlenmiş muhtelif insan başı figürleri bulunmaktadır. Eski Türk inançları ile tasavvufi anlamda kullanılan imge, sayı, sembol ve figürler büyük bir ustalık ile türbede dantel gibi harmanlanmıştır. Figürlerin bir kısmı kolay anlaşılabilirdiği halde, bir kısmı ilk bakışta kolayca fark edilemeyen bir gizemle şekillerin arasına yerleştirilmiş halde Hüdavend Hatun Türbesinin cephelerinde nakış nakış işlenmiştir. Yapının mimarının kim olduğunu bilinmemekte, ancak Hüdavend Hatun'un hayatı göz önüne alındığında ve sağlığında bu yapıyı inşaa ettirdiği değerlendirildiğinde, baninin türbenin yapımı konusunda mimar ve inşaatta çalışanlar ile yakından ilgilendiği aşikârdır. Hüdavend Hatun Türbesi, Anadolu Selçuklu Devletinde bir açıdan kadının gücünü ve önemini de vurgulayan önemli bir eserdir. Hüdavend Hatun Türbesi, Hüdavend Hatun'un bir kadın vali, bir Mevlevî, iyi bir kadın tasarımcı ve bir sufi olduğu konusunda yaşayan bir kanıttır.

KAYNAKÇA

Akşit, A. (2011). *Sultan Hatun Hakkında Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları No: 233

Aksarayî, K. M. I. (2000). *Müsâmeretü'l-ahbâr*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, No. 38 Alpaydın, B. (2022). *Hüdavend Hatun*. İstanbul: Niğde Belediyesi

Alsan, Ş. (2005). *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri* (Orta Asya'Dan Selçuklu'ya). (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi: İstanbul

Alsan, Ş.S. (2019). *İslamiyet'te Tasvir Yasağı Ve Türk Mimari Süsleme Sanatında İnsan Figürünün Kullanımı*. *The Journal of Social Science* 3(5), 285-313.

Beyânî, Ş. (2015). *Moğol Dönemi İnan'ında Kadın*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. Değirmençay, V. (2016). *Sultan Veled Divanı*. İstanbul: Ofis Matbaa Ltd. Şti.

Emir, S. (1992). *Erken Osmanlı Mimarlığında Çok-İşlevli Yapılar, Yapımsal ve İşlevsel Bir Analiz*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Ertuğrul, A. (2015). *Niğdeli Kadı Ahmed'in El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk'ı*, (Cilt I). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Erzi, A. S. (1949). Yusufi Meddah. Yeni İki Varakaya ve Gülşah nashası- Hamuşname-Dasitan-ı İblis-i Alleyhilla'ne ve

Maktel-i Hüseyin. *Bellekten* 13(49), 188-194.

Gabriel, A. (1962). *Niğde Tarihi*. (Ahmet Akif Tütenk çev.) Ankara: Bengi Matbaası (1931)

Göksu, E. (2016). Çift Başlı Kartal Ve Selçuklular. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 5, 117-141.

Göksu, M. (2000). *Şerefeddin Hatîroğlu ve Moğollara Karşı İsyanı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Gültaş, S. (2021). *Abdürrezzak Kâşânî ve Tasavvufî Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi, Bursa.

İbn Bibi, (1996a). *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye* (Selçuk Name). (Cilt 1). (M. Öztürk, Çev.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

İbn Bibi, (1996b). *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye* (Selçuk Name). (Cilt 2). (M. Öztürk, Çev.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Kaymaz, N. (1970). *Pervane Muinu'd-din Süleyman*. Ankara: DTCF Yayını.

Kısacık, S. Y. (2019) Beylerbeyi Türbesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi* 4(1), 85-94.

Köprülü, M. F. (1943). Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları. *Bellekten* 7.(27), 379-522.

Kuşçu, A. D. (2017). Selçuklu Devleti'nin Moğol İşgali Altında Olduğu Dönemde Aksaray'da Geçen İki Mücadele Ve Enteresan Sonuçları. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* (9): 103-110.

Oral, Z. (1939). *Selçuk Sanatına Dair bir Şaheser Hüdavend Türbesi*. Niğde: Niğde Halkevi Yayınları. No:39 Oral, Z. (1955): Selçuklu Devri Vesikalari: Sultan Hatun Senedi. *Bellekten* 19(75), 385-394.

Öğün Bezer G. (2018) *Türkiye Selçuklu Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını

Öney, G. (1967) Niğde Hüdavend Hatun Türbesi Figürlü Kabartmaları. *Bellekten* 31(122), 143-154.

Öney, G. (1968). Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi. *Bellekten*, 32(125), 25-36.

Öney, G. (1969). Anadolu Selçuk sanatında ejder figürleri. *Bellekten*, 33(130), 171-192.

Öner, G. (2008). Tarihten Yansımalarla Büyük Selçuklu Seramiklerinde Kadın. *Sanat Tarihi Dergisi*, 17(1), 55-76.

Önkal, H. (1996). *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Özaltın, F. N. (2022) Female Headed Birds in Miniature Art. *International Journal Of Social Humanities Sciences Research* 9(81), 467-478.

Özgan, R. (2020) Antik Çağ'dan Günümüze Çift Başlı Kartal: Anlamı, Yorumu ve Propagandası Double-Headed Eagle from Antiquity to Present: Its Meaning, Interpretation and Propaganda. *Arkhaia Anatolika*. Cilt 3, 98-125.

Özkarcı, M. (2001). *Niğde'de Türk Mimarisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Özel, N. (2018). Grafik Bir Sembol Olarak Anadolu Selçuklularında Çift Başlı Kartal. *Türkiye Online Journal of Design Art and Communication* 8(3), 551-559.

Öztürk, Y. (1994). *Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)*. İstanbul: Hürriyet Ofset.

Parla, C. (2017). *Melike Hüdavend Hatun Türbesi*. IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu. Niğde: Bizim Büro Matbaacılık. Cilt 3,49-164.

- Parla, C. (2019). Niğde Hüdavend Hatun Türbesi'ne İkonografik Yaklaşım. *Social Sciences* 14(3), 1007-1032.
- Parpucu, F.(2002). *Hatroğlu Şerefüd-din isyanı ve Sultan Bayparsın Anadolu seferi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.) Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Sümer, F. (1989). İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir. *Bellekten* 53 (206), 175-197.
- Şafak, T. (2016). Anadolu'da Farsça Yazılmış Bir Eser: Hâmûşnâme/A Persian Written Work In Anatolia: Hamusname. *Şarkiyat Mecmuası*. Sayı:26, 101-126.
- Şen, M. E. ve Bingöl, G. (2022). Anadolu'da Moğol Tahakkümüne Karşı Aykırı Bir Ses: Beylerbeyi Hatroğlu Şerafeddin. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 5(2), 381-392.
- Taneri, A.(1966). Müsâmeretü'l-Ahbâr'ın Türkiye Selçukluları Devlet Teşkilatı Bakımından Değeri. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 4(6), 127-171.
- Texier. C. (1849). *Description de Asie Minure. Deuxieme Volume* 3. Paris: Typographie De Firmin Didot Freres.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*. (çeviri Ali Suat) 3.cilt. Ankara: Enformasyon ve dokümantasyon Hizmetleri Vakfı. (1849)
- Topal, N. (2012) Karaman Eyaleti Vakıf Defterinde Niğde Vakıfları (H. 881/M. 1476). *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks* 4(2), 123-147.
- Topal, N. (2018). *15. Yüzyılda Niğde*. Ankara: Sage yayıncılık
- Topal, N. (2021). Niğdeli Kadı Ahmed'e Göre Niğde ve Çevresi (13-14. Yüzyıl). *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 14, 78-92.
- Turan, O. (1999). *Selçuklular ve İslamiyet*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Yazar, T. (2007) Ortaçağ Anadolu Türk Mimari Bezemesinde Vakvak Üslubu. *Bilig* 42, 1-33